

szemle

„Kedves V.!”

VISKY ANDRÁS: *NEVEZD CSAK SZERETETNEK*

Kilenc év anyagát, verseit rendezte kötetbe a szerző *Nevezd csak szeretetnek* című könyvében, amelynek címe – bár nem Visky javaslata volt, ahogy egy interjúból kiderül – nyitottságával, viszonylagosságával, megengedő gesztusával csalogat és párbeszédre invitál. Bátor cím, mivel nem fél a szeretet elkoptatott és veszélyes szavát a könyv élére tenni, mi több, a szövegek a későbbiekben sem riadnak vissza a nyelvben, fogalmi gondolkodásban ingoványosnak, elsekélyesedőnek, közhelyesnek tartott szavak és „dolgok” tematizálásától, kimondásától. Nem, mert a már címben is megmutatkozó viszonylagosság, párbeszédesség, az értelmezések és a jelentések sokféle érvényes lehetőségébe vetett alapállás – írhatnék hitet is, de az majd másra kell – végig jellemző a kötetre.

Kínálkozna (és talán logikus is lenne), hogy rögtön a kilenc évnyi idő, a kötet tematikus vonásai vagy a számozott részek – ciklusoknak azért nehezen nevezném őket – felől exponáljam a könyvet. Ám a nyitott, folyamatos diskurzus, a kifelé, mások/másik felé irányuló diszkusszió a szövegek és a megszólalásmód több olyan alapvető jellemvonásával is kapcsolatban áll, amelyek, ahogy a cím is, a könyvvel való párbeszéd természetének, a „kezdeményező” fél pozíciójának és tetten érésének feltárását implikálják, mondhatni, kikövetelik. Ezek az alapvonások valamiféle egységet is biztosítanak az amúgy poétikájában, szövegtípusaiban, képvilágában, felvetett gondolataiban szerteágazó kötetben, amivel az olvasónak alaposan meg kell küzdenie, hiszen a nézőpontok, a versek lélegzete, hossza, morális és metafizikai kérdésfeltevései, hit-vallásbeli és művészeti reflexiói folyamatos vált(ak)ozásban vannak, nincs egységes hangulat, tömör kompozíció, mindig újra-kezdésre, újfajta (vagy legalábbis eleinte annak tűnő) bevetésre számíthatunk. Mindez talán a hosszú évek során, más-más élethelyzetekben, időpontokban, alkotói-emberi szakaszokban keletkező versanyag keresetlen közreadásának is köszönhető.

Csekély számú haiku (tömörségű) verset és néhány, a IV. részben található bibliai „átiratot” leszámítva a versek többségében olyan, hagyományosnak tekinthető énbeszélővel találkozunk, aki jól érzékelhetően a költői alanyiség, személyesség legbelső köreiből szól, az/egy én érzelmi, gondolati státuszát, problémafelvetéseit artikulálja a legközvetlenebb (és a költői hagyományból jól ismert) módokon. A megszólaló én (ahol tehát van) ritkán mozdul el ettől a pozíciótól, ritkán „maszkol”, keveredik szerepekbe (kedvenc kivétel a *Caravaggio elkészíti az eltűnt képek leltárát*), holott ez a drámaíró szerzőtől talán nem is tűnne idegennek, váratlanak. Még akkor is így van ez, ha ez a beszélő a Te, az önmegszólító, valakihez

vagy valamihez forduló megszólalásmódjaival él, amelyeknek megszólítottja, címzettje nem is mindig rögzíthető pontosan, ezáltal is erősítve és befolyásolva a művek feszültségét és a befogadói-értelmezői helyzet érintettségét, involváltságát. A párbeszéd tehát könnyedén, rögtön megindul, Visky hangja(i) kifelé, a világ, a másik felé forduló hangok, bár fontos, hogy nagyon is tőle indulnak, mint egy kör középpontjából húzott sugarak: a világról, múltjáról, önmagáról való gondolkozás, a(z ön)megértés szólamai ezek, amelyekhez mindig szükség van a külvilágra, külső viszonyítási pontokra, a másokban, másokban tükröződés visszfényeire. Az önmagával, Istennel (Istenről), a másikkal, a világgal és az olvasóval folytatott párbeszéd sugarai, alakzatai, egymásba áttetsző változatai ezek. Sokszor szinte naplószerűek is a művek, egy-egy helyszínhez, eseményhez, élethelyzethez köthetők, bizonyos pontokon referenciális szálak segédegyenesei látszanak a háttérben (vagy nem is annyira a háttérben).

Jól érzékelhető az is, hogy a szerző nem az én megalkothatóságára, megalkotottságára helyezi a tétet, nem ez a központi kérdése, poétikai magmája a verseknek, sokkal inkább, ahogy talán látható lesz, a gondolati, tartalmi mondanivaló. Ezt a fajta alanyiságot lehet „észrevétlenül” elfogadni, hiszen ez a fajta költői én-, én-te beszéd jól ismert a lírai hagyományból, már-már áttetsző, transzparens – abban az értelemben, hogy nem a *ki beszél* kérdésével kell a befogadónak megküzdnie, illetve ennek kapcsán mindössze csak azzal, hogy vajon éppen kihez fordul, kit szólít meg a vers beszélője. Ám lehet ezt a versek gyengeségeként is felróni, mivel felmerül a kérdés, amellet, hogy rengeteg ilyen vagy hasonló költői hang működik (még) a kortárs költészetben, vajon lehet-e (még) ilyen módon megszólalni, érvényes tud-e maradni/lenni ez a fajta versbeszéd, lehet-e az én artikulálhatóságának, megalkothatóságának, egységének a kérdéseit kitapintható reflexiók, eljárások nélkül hagyni.

Ugyanakkor az sem állítható, hogy a szerző – illetve megszólalói – ne ütköznek és ne reagálnának a nyelvre mint közvetítő közegre, médiumra. Rögtön az első, külön egységbe helyezett *Nem a saját* című vers nyelvi kérdést, küzdelmet exponál, és ezek megválaszolhatatlanságát – „egyikre sincs kielégítő válaszom” – is egyben. A lényegi kérdés talán az, hogy létezik-e egyáltalán saját nyelv, lehetséges-e valamiféle saját, autentikus hang, megszólalás, vagy teológiai, metafizikailag nézve minden a teremtő, az Isten nyelve, általa, tőle, az akaratából fakad, vagy kulturálisan nézve a (bibliai) szövegüniverzum és -hagyomány is képtelenségé teszi egy/a saját nyelv birtoklását. A nyelv szinekdochikus felcserélése (fogalmiról a konkrétúra, a nyelvre mint testrésze) és egy másik érzékszervre való szinesztetikus áthelyezése jelzi ennek a birtokolhatatlanságnak, a logikai-fogalmi közelítésmódnak a tarthatatlanságát, uralhatatlanságát. Isten nyelvének (igéjének) tapasztalás általi működése, jelenléte („Isten jut eszembe, mint mindig, amikor nem a saját / nyelvem ízét érzem a nyelvemen”) Ady 1911-es *Köszönöm, köszönöm, köszönöm* című istenes versével mutat párhuzamot: „Számban nevednek jó íze van”, s ez nemcsak a kép és az Istenhez fordulás miatt tűnik kiemelendőnek, hanem mert az Istenhez fordulás, Isten akaratában, létében való tükröződés, hozzá képest való önpozicionálás a legtöbb esetben, Adynál biztosan, az én szolipszizmusával, önteremtésével és/vagy (paradox működésben) az én integritásának felszámolásával,

önvesztésével is összefüggésbe hozható. Úgy vélem, Visky András verseinek esetében inkább az előbbiről van szó, az Istenhez vagy Másához, Másikhoz fordulás inkább a lírai szubjektum stabilitását, erre való törekvését sugallja, s az ezzel kapcsolatos, helyenként előtörő kételyeket, kérdéseket összességében végül felülírja a nyelvre történő ráhagyatkozás, az én artikulálásának a költői hagyományban általánosan működtetett, bevett módjai, eszközei. S mindezt érvényesnek gondolom a hangsúlyos helyre került nyitóvers ellenére is, mert például a Balassa Péter halálára írt zsoltár épp a szólást, a hangot, a nyelv általi teremtést, Isten tevékenységének – evilági, de megemelt – megismétlését zengi épp a zsoltáros szöveghagyomány bevetése által. Am a bibliai történetek újraírhatósága, a nyelv performatív aktusainak működtetése – a megátkozás vagy a *fiat!* nyelvvel teremtő eljárása – vagy az elveszett képeket helyettesítő jegyzék (*Caravaggio elkészíti az eltűnt képek leltárát*) is a nyelv erejébe, működésébe, a dolgokat helyettesíthető, leírható, ábrázolható mivoltába vetett bizalomról, illetve a nyitott szöveghagyomány folytathatóságáról tanúskodik.

Ezzel összefüggésben az is elmondható Visky versvilágával kapcsolatban, hogy a látványos poétikai elemek, a szoros értelemben vett versszerűség, megalkotottság, a képszerűségre, képi láttatás sűrítettségére, áttételeire építő jegyek mintha másodlagosan lennének itt, e költészet előterében a morálfilozófiai, valláséleti kérdések közvetítése, a lét, a múlt, az emlékek, az egyéni és közös dolgok elmondása, újramondása (újraírása), interpretációja áll.

A kötet számozott egységei ezért leginkább tematikusan különülnek el egymástól, ám különféle átjárások, átfedések természetesen összefűzik a versek világát. A szeretetnek nevezhető kötődések több irányba tartanak, de mindennek centrumában, mint említettem, az alkotói én van, aki az emberi dolgokhoz való viszonyait, érzéseit közvetíti, emlékeit mozgatja, illetve az éppen zajló eseményeket, történéseket összekapcsolja belső világával, gondolataival, hitével, és aki ehhez a határon zott, önazonos, folytonossággal bíró énhez köthető jelenbeli eseményeket rögtön a múltba tudja taszítani. A legerőteljesebben talán az istenhit és a Biblia járja át a kötetet, ám Visky költeményei nem illeszkednek teljes mértékben a magyar istenes versek hagyományába és beszédmódjába. Leginkább azért nem, mert nem a Balassitól kezdődő, közvetlenül Istent megszólító, hozzá forduló, hitet kereső, vele tamáskodó vagy igazságosságát firtató, kérlelő-hálaadó személyes viszony és ennek lírai eszközkészlete van jelen a versekben. Ugyanis mindezek „nem témák” a szerző számára. Hite bizonyosság – kérdései és kételyei, amikor vannak, nem Isten létével, világban való szerepével kapcsolatosak, sokkal inkább egy filozófiai-etikai párbeszéd zajlik köztük. A versek az Ó- és Újszövetség számos alakját és történetét megidézik, a már említett 4. rész pedig kifejezetten újraír egyes szöveghelyeket harmadik személyű (el)beszélőket alkalmazva. De akár személyes a megszólalás, akár külső nézőpontú, az újramondás, felelevenítés már csak az ábrázolás által is kortárs reflexiókat, szubjektív fény-árnyékokat nyer. A Mózesről és Pál apostolról írt költemények különböző hitelvi kérdéseket vetnek fel, a *József és testvérei* bűn és megbocsátás viszonyát, a bűntudat érzését bontja ki, s a „gyilkos” fivéreket tárt karokkal fogadó József gesztusára reflektálva hangzik el a kötet címe a maga kontextusában: „Csak a befogadó bosszú ment meg / attól, aki vagy, nevezd csak szeretetnek.”

Az ősi bibliai alakok mellett, akik révén a szerző a keresztény-zsidó kultúra lecsupaszított kezdeteihez lép vissza, gyakran angyalok rebbenek át a verseken, sejlenek, tűnnek át, illetve a szent mint Istenhez tartozó, isteni tulajdonság, entitás iszonyatának, rettenetének és kiadásának, abszolút tisztaságának kettőssége van szintén jelen. Mindez a népes sereg, akik hasonlatok, villanások, vizuális átsejlések formájában lépnek be/át az idővel mérhető történelmi és egyéni időbe, az embereket és tetteiket is bearanyozzák, valamiféle szentséggel, túlvilági fénnel vonják be, az angyal testet ölt, testet kap, a(z emberi) testek pedig angyalivá finomulnak, lebegnek, mindezek által egy-egy múltbeli pillanat, a beszélőhöz közel álló személy, családtag alakja, emléke is megemelődik, különös csillogást kap; olykor pátosz ez és patina. A költői tehát ilyen módon emeli meg az embereket, akik közül sokan hommage-versekben vagy ajánlásokban kerülnek reflektorfénybe; költőtársak, drámaírók (Büchner vagy Beckett), rendezők alakjai szólítódnak meg, sorsuk, műveik, alakjaik vagy kérdésfeltevéseik egy-egy, a költőt foglalkoztató, továbbgondolt vonását fejtegeti a művekben. Az intellektuális-érzelmi kapcsolódások, inspirációk mellett külön figyelmet kap a szülők alakja, sorsa, különösen az apa és a családi múlt törése, meghatározó emléke, fájdalma, aminek többször visszatérő tematizálása, utalásai fenntartják a hazatérés lehetőségének kételyét, az otthontalanság érzetét, kérdését: „hazajönni megérkezni / oda ahol már nem volt otthon / ahol az otthon az otthontalanság / örökkévaló helyévé vált / és így otthontalanságnak sem nevezhető”.

Az ember időbeli létét és az örökkévaló dolgok összeegyeztetését, összekapcsolását, a „túlvilági” földi létben való jelenlétét az angyal (ki más?) alakja, a testet, arcot öltő angyal hordozza, néhol olyan szélsőséges és talán némileg elkoptatott képben, mint a hajléktalan vagy legalábbis flaszterbe simuló férfi személyében (*Találkozás az angyallal*), de az angyalarcok tűnékenysége, a villanásnyi arcélek azonosíthatatlansága mint őrangyalok intelmei, sokszor a morális dilemmáknak, az emberi esendőségnek (*Ne adj vissza*), a bűnbeesések, vétségek (megeshetőségének bizonytalanságait, a bűntudat ingoványait is érzékeltetik. Az inkarnáció, az emberré-lét alapvetően kísértéssel jár ugyanis. „Csak Sámson drága tar feje dereng”, a csábítás, szerelem, a nő utáni vággy, a tiltott ölelés önelvesztő sodrásával. Még akkor is, ha a versekben ott sejtethető – szintén angyali fénnel – a társ alakja is.

Visky András kötetében mindez a transzcendens felől érkező bearanyozás, az emberek, emberi kapcsolatok ilyen formájú megemelése talán azért nem válik émelygősen sokká, túlzottan patetikussá, mert a túlvilági jelenléte mintha csakis a testet öltés, a fizikai jelek által lenne érzékelhető, a jelenés-jelenet színpadi fénytöréseiben, és ami test, az már esendő, az anyagi dolgokban, az emberi létezésben mindig ott a lecsupaszítottság, a póreség, az önmagában – Isten, hit nélkül – üres, semmis ember. Ugyanakkor ez a meztelenség, a póre (ön)megmutatás, kitérülködés mintha mégis az egyetlen lehetőség, a létezéshez való viszony egyetlen módja lenne, csak ezzel a vállalt kiszolgáltatottsággal lehet a „szószékre” állni, szólni, számot adni, akár csak a színpadra; a „meztelen fejcsont” ennek a szellemi, identikus kitettségnak a legszebb jelzése. És ebből a szempontból is kiemelten fontos és példaértékű az apa alakja például az *Idős vagy?* című versben: „Apám, mintha mindig / meztelenül kapaszkodott volna fel a / rozoga szószékre, olyan szégyenlősen / adta elő legfrissebb értesüléseit a tágas / égi lakóparkokról”.